

**KIBRIS'IN KUZEYİNDE YETERSİZLİKTEN
ETKİNLENMİŞ BİREYLERİN EBEVEYNLERİNİN SOSYAL
DESTEK DÜZEYLERİNİN FARKLI DEĞİŞKENLER
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

**Investigation of Social Support Levels Of Disabled Individuals' Parents
Based on Different Variables**

Geliş Tarihi/Received: 24.09.2018

Kabul Tarihi/Accepted: 03.11.2018

Çiğdem DÜRÜST* & Burak ÇEBİ**

Abstract

It is noteworthy that most of the research in the field of special education in the Turkish Republic of Northern Cyprus is related to special education services. This situation arises from the inadequacy of policies related to special education in the TRNC education system.

Special education services are not only for individuals in need of special education, but also for the functioning of their parents, teachers, experts and the state. However, if the intellectual, behavioral and emotional processes are not supported by all affected groups, particularly by the family, failure may occur.

---

* Kıbrıs İlim Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Abd, Dr., Lefkoşa-KKTC.

** Lefke Avrupa Üniversitesi, Dr. Fazıl Küçük Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Öğretmenliği Bölümü, Lefke-KKTC.

This study was conducted with parents of children with special needs in the northern part of Cyprus. It has been investigated whether the needs and expectations are provided in terms of social support. If so, this study aims to determine the extent to which the parents of children with special needs find it to be sufficient. In the TRNC, there has been no study on the parents of individuals receiving special education. Therefore, it is thought that this research may shed light on future research into families with children with special needs. This study is necessary to determine the needs of parents, children and families in need of special education. The ultimate goal of the study is to facilitate physiologically or psychologically effective responses to the various needs of individuals. This can be achieved through the recognition of the target audience. The research was conducted with this awareness. The aim is to provide a source that will shed light on state institutions, special education institutions and related circles. In addition, in order to make parents of children in need of special education feel that they are not alone, it is possible to monitor the necessity of shaping the needs without ignoring the different developing individuals. In total, 161 parents participated in the study, all of whom had at least one child with special needs. It has been determined that these parents have access to the physical and material help they need. However, in the spiritual / psychological sense, the necessary support could not be obtained.

It is seen that the social support they need can be taken from the surrounding environment and relatives. It is also observed that institutional structures that can provide this support in the TRNC are insufficient. In addition to the lack of state institutions working in this field, it can be understood that organizations such as non-governmental organizations, associations and foundations are not sufficient and / or have not reached the desired level. One of the findings of this study is that the state's efforts to provide social support to these families are insufficient. The inadequacy of studies in this field and the lack of statistical data may be due to the inability to provide effective and efficient parental support. The study covers the whole of 2017 and the first half of 2018.

Keywords: Family, special education, social support, individuals affected by disability.

Öz

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde özel eğitim alanında yapılan araştırmaların çoğunun özel eğitim hizmetleriyle ilişkili olduğu dikkat çeker. Bu durumun KKTC eğitim sisteminde özel eğitime ait politikaların yetersizliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Özel eğitim hizmetleri sadece özel eğitime muhtaç olan bireyleri değil, ebeveynleri, öğretmenleri, uzmanları ve devletin işleyişini de kapsayan bir süreçtir. Oysa düşünsel, davranışsal ve duygusal süreçler, etkilenen tüm kesimler tarafından, özellikle de aile tarafından, desteklenmediği müddetçe başarısızlık ortaya çıkabilecektir

Bu araştırma, Kıbrıs'ın kuzeyinde, özel eğitim gereksinimi bulunan çocukların ebeveynleri ile gerçekleştirilmiştir. Onların sosyal destek açısından ihtiyaç ve beklentilerinin sağlanıp sağlanmadığı; sağlanıyorsa ne kadar sağlandığı saptanmaya çalışılmıştır. KKTC'de özel eğitim alan bireylerin ebeveynleri ile ilgili daha önce bu kadar katılımcının bulunduğu bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle bu araştırmanın, özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerle ilgili gelecekte yapılacak araştırmalara da ışık tutabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmanın ebeveynlerin, özel eğitime muhtaç çocukların ve ailelerin ihtiyaçlarının saptanması için gerekli olduğu düşünülmektedir.

Bireylerin çeşitli ihtiyaçlarına fizyolojik ya da psikolojik olarak etkili karşılık verilebilmesine yardımcı olabilmek çalışmanın nihai amaçlarından biridir. Bunu yapabilmek hedef kitlenin iyi tanınması ile mümkündür. Araştırma bu bilinçle gerçekleştirilmiştir.

Devlet kurumlarına, özel eğitim kurumlarına ve ilgili çevrelere ışık tutacak kaynaklardan olması hedeflenmektedir. Ayrıca özel eğitime muhtaç çocukları bulanan ebeveynlerin yalnız olmadıklarını hissetmeleri için farklı gelişen bireyleri göz ardı etmeden, yok saymadan ihtiyaçların şekillendirilebiliyor olmasının gerekliliği izlenebilmektedir.

Araştırmaya 161 ebeveyn katılmıştır. Bunların en az bir özel gereksinimli çocuğu mevcuttur. Bu ebeveynlerin ihtiyaç duyduğu yardımlardan fiziksel ve maddi olanlara erişebildikleri saptanmıştır. Ruhsal/psikolojik anlamda gerekli desteğe ise erişemedikleri oraya çıkmıştır. İhtiyaç duydukları sosyal desteğin, en çok yakın çevre ve akrabalarından alabildikleri görülmektedir. KKTC'de bu desteği sunabilecek kurumsal yapıların yetersiz olduğu görülmektedir. Bu alanda çalışan devlet kurumlarının azlığına ek olarak sivil toplum kuruluşu, dernek, vakıf gibi örgütlenmelerin de yetersiz ve/veya istenilen seviyeye erişmediği anlaşılabilir. Devletin bu ailelere sosyal destek sağlamak hususunda yetersiz olduğu araştırmanın sonuçları arasındadır. Bu alanda yapılan çalışmaların yetersizliği ve istatistik verilerinin bulunmayışı, etkin ve verimli bir ebeveyn desteğine imkân sağlanamamasının nedenlerinden olabilir. Çalışma 2017 yılı ile 2018 yılının ilk yarısını kapsamaktadır.

Anahtar sözcükler: Aile, Özel eğitim, sosyal destek, yetersizlikten etkilenmiş bireyler.

Giriş

Toplumların temel birimi ailedir. Ancak, aile, her toplumda ve hatta aynı toplumun farklı kesimlerinde farklı işlevlerle izlenebilmektedir. Bu nedenle ailenin herkes tarafından ortak biçimde tanımlanması çok mümkün değildir. Yine de tarihsel süreçte, toplumdan topluma, toplumların farklı katmanlarında farklı anlamlar taşısa da evrensel bazı benzerliklerin varlığı da inkâr edilemez. Kısaca aile evrensel sayılabilecek bazı bireysel veya grupsal gelişim olaylarını içinde barındıran toplumsal bir birim olarak tanımlanması uygun olabilir (Kasapoğlu, 1990; Gülerce, 2007).

Sosyolojik anlamda aile toplumun temeli olarak kabul edilir. Bu oluşumda, çocuklar en önemli öğelerdir. Çocuk en geniş anlamda, kadın ve erkeğin ortak ürünü, neslin devamı, eşleri birbirine bağlayan bağ, özlem gideren bir araç, anne babanın gelecek sigortası, annenin verdiği bir armağan ve sevgi olarak kabul edilebilmektedir (Ataman, 2005).

Bir çocuğun aileye katılımı, aile ilişkilerinde değişikliğe ve yeniliğe neden olur. Her aile, yeni bir bebeğin doğmasıyla başlayacak olan değişikliklere ve yeniliklere, her anlamdaki birikimleri ölçüsünde hazırlanmaya çalışmaktadır. Hamilelik dönemi boyunca, anne ve babalar doğacak olan çocuğa ilişkin hayaller kurarlar. Anne hamilelik boyunca, zihninde doğacak çocuğunu şekillendirir. Anne- babaların hayattan, mesleklerinden, yakın çevreden, birbirlerinden ve toplumdan beklentileri farklılaşır (Akkök, Aşkar, Karancı; 1992).

Her anne baba, çocuklarının sağlıklı olmasını ve normal gelişmesini ister. Ancak bazen beklenen sağlıklı çocuk yerine, özel ilgiye gereksinim duyan ve muhtemelen ömrü boyunca bakıma muhtaç olacak engelli bir çocuk dünyaya gelebilir. Sağlıklı bir çocuğun doğumu bile anne baba için, aile sisteminde dengeyi bozucu bir olay olabilirken, özel gereksinimli bir çocuğun aileye katılımı, aile yapısında, işleyişinde, aile üyelerinin rollerinde önemli değişiklikler yaratabilir. Aile bireylerinin duygu, düşünce ve yaşamlarını olumsuz yönde etkileyebilir. Bu aileler, çoğu zaman engelli çocuğu olmayan ailelerin üstlenmeleri ve yerine getirmeleri gerekmeyen bazı ek görev ve sorumlulukları yerine getirmek zorunda kalmaktadırlar (Tamer, 2010).

Ailelerin çocuk sahibi olmalarına ilişkin tepkileri çeşitli modellerle açıklanmaya çalışılmıştır. Özellikle özel gereksinimli çocuğa sahip aileler açısından bu modeller değerlendirildiğinde, bu çalışmanın anlamı ortaya çıkabilmektedir. En bilinen modellerden

biri“Aşama modeli”dir. Ailelerin çeşitli aşamalardan geçerek kabul ve uyum aşamasına geldiğini varsayan modeldir. Aşama modeliyle tarif edilen 3 basamak şöyledir: 1.Şok, inkâr, keder ve çöküntü (depresyon); 2. Karışık duygular, kaygı, suçluluk, kızgınlık, utanma; 3. Kapı kapı dolaşma, anlaşma, uyma-yeniden düzenleme, kabul ve uyum (Pearce, 1996; Yörükoğlu, 1998; Ataman, 2005; T.C. M.E.B., 2006).

Ailedeki üyelerden birinin yetersizlik durumuna sahip olması, ailenin hayatını geriye dönüşü olmayacak şekilde değiştirebilmektedir. Bu durumda, aile üyelerinin psikolojik gereksinimleri zaman içinde değişebilmekte, kriz durumları ve uzun süreli stres kaynakları bütün aile üyelerini etkileyebilmektedir (Walsh, 2006). Farklı özelliklere sahip bir çocuğun anne babası olma rolü, anne babaların kendi seçtikleri bir rol değildir ve hiçbir zaman bu role kendilerini hazır hissetmezler (Akkök, 2005).

Özel gereksinimli çocuk sahibi olmak, ailelerde duygusal, sosyal, ekonomik ve fiziksel zorlukların artmasına neden olmaktadır. Yaşamsal güçlüklerle baş etmeye çalışan aileler, çocuklarının özel gereksinimleri olması nedeniyle, daha fazla güçlükle karşı karşıya kalma ve bunlarla mücadele etmek zorundadırlar. Kurumsal yapılanmalar bazı açılardan, ailelerin güçlüklerle mücadelesini hafifletiyormuş gibi görünse de toplumsal ön yargıların halen devam ediyor olması, sorunların tespiti konusundaki çalışmaların yetersizliği, sorunlarla baş etmekte ailelerin tek başlarına yetersiz kalmalarına neden olduğu gibi, bu konudaki kurumsal çalışmaların da yetersizliğini ortaya çıkarmaktadır (Güngör, 1999; Güngör, 2008).

Dünyada, özel eğitim gereksinimi olan çocukların ailelerinin de eğitim almalarının şart olduğu günümüzde sıklıkla ifade edilen bir olguya dönüşmektedir. Çocuklara ve ailelere destek sağlayan uzmanların işbirliklerinin, sorunların mümkün olan çözümlerinde aşama kaydedilmesinde katkı sağlayacağı yapılan araştırmalarla desteklenmektedir (Uğuz, Ş. ve ark. 2004). Elbette ebeveynler ile çocuklar arasındaki ilişkinin önemi de bu aşamada atlanamaz.

Engelli olarak dünyaya gelen çocuk, aile içerisindeki rolünü tam olarak oynayamazsa, bu durum aile içinde uyum sorunlarına yol açabilmektedir. Engel, bireyin yetersizliği nedeniyle, çeşitli niteliklerine bağlı olarak oynaması gereken rolleri, gereği gibi oynayamama durumu olarak tanımlanmakta ve aile içerisinde uyum sorunlarına neden olabilmektedir (Özsoy, Özyürek, Eripek, 1998; Özgüven, 1999).

Alanyazında daha yoğun olarak desteklenen düşünce, özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmanın, ailenin bir bütün olarak önemli sarsıntılar geçirmesine neden olduğu yönündedir (Hintermair, 2006; Jackson ve Turnbull, 2004; Longo ve Bond, 1984; Küçüker, 2006; Pipp-Siegel, Sedey ve Yoshinaga-Itano, 2002; Şen, 1991).

Yetersizliği olan çocuğun aileye katılımıyla, ebeveynler arasındaki ilişki etkilenecektir. Bu etkiye bağlı olarak, en başta ebeveynler olmak üzere tüm aile üyelerinin görev ve sorumlulukları önemli şekilde artar. Sosyal, fiziksel, maddi ve manevi zorlanmalar yaşanmaya başlanır. İşte bu durum, aile içi ilişkilerin bozulmasına yol açabilmekte, bazı aileler ise bu durumla baş etmekte zorlanmaktadır (Sandalcı, 2002). Bu yüzden, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin, ilgi ve motivasyona ihtiyaçları vardır (Çiçek, 2007).

Özel gereksinimli çocuğa sahip aileler kaygı, stres, depresyon ve eşler arasında görülen anlaşmazlıklar gibi zorlanmalar yaşayabilmekte, özel gereksinimli çocuğun yetersizliğinin derecesine bağlı ortaya çıkabilen her türlü olumsuz etkilerden etkilenebilmektedirler. Bu durum normal gelişim gösteren çocuğa sahip ailelerden daha karmaşık bir boyuttadır. Bunun yapılan araştırmalarla ortaya çıktığı izlenebilir (Hastings ve Brown, 2002).

Literatürdeki bulgulara göre yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip ailelerin psikolojik desteğe ihtiyaçları kaçınılmazdır (Kuloğlu-Aksaz 1992, Akkök 1997). Aileye sağlanacak sosyal destekler, aileye olduğu kadar, yetersizlikten etkilenmiş bireyin geleceği için de önem taşımaktadır. Sosyal destekler, stres yaratan durumun olumsuz sonuçlarını azaltabilecek ve uyumsal yeterliği geliştirebilecek hizmetlerin bireyler ve/veya kurumlar yoluyla sağlanmasıdır (Kaner ve ark. 2011).

Sosyal desteklerin pek çok işlevi vardır:

- 1) Bireylere gereksinim duydukları hizmetleri ve malzemeleri sağlayarak duygusal rahatlık verirler
- 2) Beklenen sorunlarla ilgili olarak bireylere rehberlik ederek bu sorunlarla başa çıkma yollarını sunarlar
- 3) Bireylerin performanslarını geliştirici geribildirimler sunarlar
- 4) Olumlu uyuma ve kişisel gelişime katkıda bulunurlar

5) Hem günlük yaşamda hem de gereksinimler ve krizler anında bireyler arası bağlantıları sağlayarak onları stresin olumsuz etkilerine karşı korurlar (Sarason ve ark., 1983; Kazak ve Marvin,1984; Dunst ve Trivette,1986). Tanımlarından ve işlevlerinden de anlaşılacağı gibi, sosyal destek çok boyutlu bir yapı olup, farklı destek kaynaklarından doyum almanın yanı sıra, aile için gerekli olan destek kaynaklarının sayısını da ifade etmektedir (Kaner ve ark. 2011).

Anne babaların tüm yaşadıkları ile nasıl ve ne ölçüde başa çıktıkları sosyal destek mekanizmalarıyla paralellik göstermektedir. Ailelerin arkadaşlığa, dostluğa, yalnız olmadıklarını hissetmeye, duygusal desteğe ihtiyaçları vardır. Bu desteği genişletilmiş aile fertlerinden, yakın çevreden aldıkları gibi psikolojik danışma gruplarında diğer anne ve babalardan da almaktadırlar. Bu gruplar annelerin babaların yalnız olmadıklarını fark etmelerine, birbirlerine duygusal ve sosyal yönden yakınlaşmalarına yardımcı olurken, bunun olumlu sonucu olarak da kaygı düzeyinde belirgin bir azalma olmaktadır ki, bu anlamda anne ve babaların yalnız kalmamaları oldukça önemlidir (SivrikayaveTekinarslan, 2013). Ailelerin diğer özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerle bir araya gelip yaşadıkları çeşitli sorunlara sahip çıkmaları ve birbirlerine destek olarak yaşanan problemlerin üstesinden gelme çabaları olumlu sonuçlar verebilmektedir. Ailelerin yalnız olmadıklarını, başka anne babalarla sorunlarını paylaştıklarını, benzer sorunlara ve kaygılara sahip olduklarını bilmeleri, paylaşmaları, birbirlerinin deneyimlerinden yararlanmaları, toplumla daha kolay bütünleşmeleri ve problemlerine sahip çıkmalarını sağlar (Naidoo, 1984). Uzmanlar ve toplumsal gruplar (akrabalar, arkadaşlar, vs...) tarafından desteklenen anne babalar çocuklarını daha çabuk ve sağlıklı bir biçimde kabul edebilmekte, aile içinde ve dışında daha olumlu ilişkiler kurabilmektedirler. Bu başarıldıktan sonra bir sosyalizasyon süreci yaşanır; toplumda farklı özelliği olan çocuk ve bireylere karşı tutumların değişmesi, ailelere ve çocuklara dönük hizmetlerin oluşturulması yönünde de yoğun bir çaba gösterilmeye başlanır. Bu ailelerin farklı bir oluşum ve gelişim içine girdiklerinin göstergesidir. Çocukları ve kendileri için daha nitelikli ve nicelikli hizmetlerin oluşmasında birer "toplum lideri" olma yolunda gösterdikleri çabalar, onlardaki gelişim ve değişikliklerin temel taşıdır (Akkök, 1997).

KURAMSAL ÇERÇEVE

Amaç

Bu araştırmada Kıbrıs'ın kuzeyinde, özel gereksinimli en az bir çocuğa sahip ebeveynlerin ailelerinden, bir uzmandan, arkadaşlarından, belli bir kişiden destek alıp almadıklarını

saptamak amaçlanmaktadır. Bunlar sosyal destek olarak isimlendirilmiş olup, bu konudaki ihtiyaçlarını ne kadar ve nasıl karşıladıkları saptanmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Önemi

Kıbrıs'ın kuzeyinde özel gereksinimli çocuğa sahip olan ebeveynlerle ilgili yeterli sayıda kapsamlı araştırmalara rastlanılmamıştır. Ülkedeki özel eğitime muhtaç birey sayısı tam olarak saptanamadığından, ebeveynlerin sayısı tam olarak bilinmemekte ve ebeveynlerin sosyal destek durumu tanımlanamamaktadır. Bu doğrultuda, saptanan bulgulardan çıkacak sonuçlar ve önerilerin hem ülkedeki eğitim politikalarına hem özel eğitim kurumlarına hem de öğretmenlere anketin ışık tutabileceği düşünülmektedir. Bu sayede, henüz eksik olan özel eğitime yönelik yasal düzenlemelerle ailelere sağlanması gereken destek ve yardımların içeriğinin yanı sıra desteklerin planlanması ve yayılmasına yönelik görüşlerin ortaya konması açısından yardımcı olacaktır. Eğitim Bilimlerinden iletişim bilimlerine, hukuk alanından sağlık bilimlerine ve akla gelecek her türlü araştırma, çalışma ve saptamaların geliştirilmesinde; aynı zamanda bu alanda yeni çalışmalar yapılmasında yol gösterici veriler sağlayacağı düşünülmektedir.

Problem ve Alt Problemler

- A. Ailelerin sosyal ve bireysel iletişim becerileri ile destek alma görüşleri nasıldır?
- B. Acil sosyal desteğe ihtiyacı olduğunda ve çevresinde yardımına somut olarak yetişecek birilerinin bulunması konusundaki görüşleri nasıldır?
- C. Özel gereksinimli çocuklarının ihtiyaçları için yardım alabiliyorlar mı?
- D. Ebeveynlerin sadece kendi psiko-sosyal ihtiyaçları karşısında destek alabilme görüşleri nedir?
- E. Ekonomik destek alabilme/talep edebilme görüşleri nedir?

Yöntem

Araştırma Yöntemi nicel; model, tarama; veri toplama aracı, araştırmacı tarafından geliştirilen ve 5 maddeden oluşan kişisel bilgi formu ile araştırmacı tarafından geliştirilen, güvenilirlik katsayısı 0,8 olan ve 30 maddeden oluşan Ailelerin Destek Alma Ölçeği diye adlandırılan 3'lü likert tipi ölçektir.

Araştırmanın evreni KKTC’de yaşayan ve en az bir çocuğu özel gereksinime ihtiyaç duyan ebeveynlerdir. Evrenin sayısı belli değildir.

Örneklem olarak uygun örnekleme yöntemi seçilmiş ve KKTC’deki tüm ilçelerden uygun örnekleme yöntemi ile seçilen ailelere anketler uygulanmıştır. Verilerin analizinde betimsel istatistik kullanılmıştır.

Uygun örnekleme Kıbrıs’ın kuzeyinde, Lefkoşa, Mağusa ve Lefke ilçelerinde, sadece özel eğitim sağlayan eğitim kurumlarındaki ebeveynler arasından ulaşılmıştır. Anketi yanıtlayan ebeveynler, Kıbrıs’ın kuzeyindeki 6 ilçede (Lefke, Güzelyurt, Girne, Lefkoşa, Mağusa ve İskele) yaşamlarını sürdürdüklerini belirttiler. Her ne kadar sadece 3 ilçedeki özel eğitim kurumları seçilmiş olsa da Kıbrıs’ın kuzeyindeki tüm yerleşim birimlerinden ebeveynlerin araştırmaya katılması, tüm ülkedeki durumu saptamaya uygun bir örneklem seçildiği düşüncesini kuvvetlendiğinin varsayılmasına neden olmuştur.

BULGULAR

Demografik Bulgular

Bu araştırmaya 30-48 yaş arasındaki 161 ebeveyn katılmıştır.

Ebeveynlere ait demografik verileri, kişisel bilgi formu ile derlenmiştir. Araştırmaya konu olan ailelerin tümünün özel eğitim almakta olan çocukları vardır.

Araştırmaya katılan ebeveynlerin yaşlarına göre sayıları şöyledir:

30-34.99 yaş aralığında 51 kişi; 35-39.99 yaş aralığında 52 kişi; 40-44.99 yaş aralığında 38 kişi; 45-48 yaş aralığında 20 kişi bulunmaktadır (Tablo 1). Araştırmaya katılan ebeveynlerin özel eğitim gereksinimi bulunan çocuklarının en az 4, en çok 10 yaşında olması, ebeveynlerin yaş aralığının 30-48 yaş aralığında olmasının nedenidir. Bu belirlenmiş bir aralık olmayıp, ulaşılabilen çocuklar ve ebeveynlerin bunlar olmasından kaynaklanmaktadır (Dürüst Ç., Çebi, B. 2017).

Tablo 1: Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ebeveynlerin yaş dağılımları

Yaş Aralığı	Kişi Sayısı	Frekans (%)
--------------------	--------------------	--------------------

30 - 34.99	51	31,67
35 - 39.99	52	32,30
40 - 44.99	38	23,60
45 – 48	2012,42	
Toplam	161	100

Araştırmaya 143 evli ve 18 boşanmış ebeveyn katılmıştır (Tablo 2). Bu oran ülkedeki boşanma oranının çok altındadır. Kıbrıs'ın kuzeyinde 2005-2016 yılları arasındaki boşanma oranının %57,35 olduğu bilinmekte, KKTC Aile Mahkemesi Mukayyitliği tarafından da onaylanmaktadır (Dürüst, 2017). Burada görülen, yaygın boşanma oranları ile uyum göstermeyen %11,18'lük boşanmışlık oranının farklı gelişen çocukla alakalı olup olmadığının saptanması için ileri çalışma yapılabilir (Dürüst Ç., Çebi, B. 2017).

Tablo 2: Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ebeveynlerin medeni durumları

Medeni Durum	Kişi Sayısı	Frekans (%)
Evli 1811,18	14388,82	Boşanmış
Toplam	161	100,00

Bu araştırmada yer alan ebeveynlerin 10'u ilköğretim, 47'si lise, 68'i yüksek okul ve üniversite, 33'ü lisansüstü öğrenim durumunda olduklarını belirtmişler, 3 kişi ise öğrenim durumlarını belirtmemiştir (Tablo 3). Özel gereksinimi bulunan bireylerin, eğitim durumlarının lise ve üstü olması dikkat çekicidir. Özellikle katılımcıların %60'tan fazlasının üniversite ve üstü bir eğitim almış olmaları, çocuklarını özel eğitime yönlendirmekle eğitim durumu arasında bir ilişki olabileceğini akıllara getirmektedir. Bu durumda, eğitim düzeyi yükseldikçe çocuklarının ihtiyaçlarına daha bilinçli yaklaşma, çekinmeme ve uzmanlardan yardım alma beklentisinde güven artışı olduğunu akıllara getirir (Dürüst Ç., Çebi, B. 2017).

Tablo 3: Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ebeveynlerin eğitim düzeyleri

Eğitim Düzeyi	Kişi Sayısı	Frekans (%)
İlköğretim	10	6,2
Lise	47	29,19
Üniversite(Lisans – Ön Lisans)	68	42,23
Yüksel Lisans	33	20,50
Bilinmiyor	31,88	
Toplam	161	100

Araştırmada, bilgileri ebeveynlerinden toplanmış olan özel eğitime muhtaç çocukların 52'sinin erkek, 30'unun kız olduğu görülmektedir (Tablo 5). Ekim 2015 Hane halkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre, Kıbrıs'ın kuzeyinde istihdam edilenler tarım, sanayi, inşaat ve hizmetler olarak dört ana sektöre göre incelenmiştir. Buna göre toplam istihdam içinde tarım sektörünün payı %4.1, sanayi sektörünün payı %10.2, inşaat sektörünün payı %7.5 ve hizmetler sektörünün payının da %78.2 olduğu görülmektedir (DPÖ, Hane halkı İşgücü Anketi Sonuçları (2015), KKTC). Hizmet sektörü memurları ve kamu işçilerini de kapsayan bir alan olarak belirlenmiştir. Kamu işçileri ve kamuda memur olarak görev yaparak, maaşını kamu maliyesinden sağlayan kişi sayısı Kıbrıs'ın kuzeyinde dünya ülkelerinin çok üzerinde olup, nüfusun yaklaşık %20'sine karşılık gelmektedir (<http://www.havadiskibris.com/kktcde-sivil-nufus-yaklasik-300-bin> Görüntülenme 30/8/2017). Buna göre katılımcıların %28.28'inin memur olması, buna karşın kendisi işçi olarak tanımlayanların da kamu sektörü işçilerindeki oranla birlikte okunduğunda; kamudan maaş almakta olan ebeveynlerin, çocuklarının gereksinimlerine göre özel eğitim sağlama konusunda daha ilgili davrandıkları sonucu karşımıza çıkar. Kamudan maaş almanın süreklilik arz eden ve işsiz kalma endişesinden daha uzak bir alan olması, bireylerin aile ekonomilerini planlama kolaylığını sağlaması yönünden değerlendirilebilir. Böylece, devletin yetersiz politikaları ve sosyal destek eğilimlerinin yetersizliği, gelir dengesi daha stabil olan ailelerin çocuklarına özel eğitim alanında eğitim verecek kurumlardan destek aldıkları gerçeğini açığa çıkardığı düşünülebilmektedir (Dürüst Ç., Çebi, B. 2017).

Katılan ebeveynler 21 çocuğu otizmlili, 12 çocuğu işitme engelli, 4 çocuğu dikkat eksikliği sorunu olan, 5 çocuğu yaşlılarının gerisinde gelişen, 4 çocuğu kromozom bozukluğu olan, 8 çocuğu yaygın gelişimsel bozukluğa sahip, 4 çocuğu epilepsi olarak belirtmiş, 24 çocuğun ise engel durumu ifade edilmemiştir (Tablo 4). Dikkat çekici olan, katılımcı yanıtlarının en büyük grubunun çocuklarının özel eğitim gereksinim duydukları alanı tanımlamayanlar grubu olmasıdır (Dürüst Ç., Çebi, B. 2017).

Tablo 4: Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ebeveynlerin çocuklarının özel durumları

Özel Durum ve Yetersizlik	Kişi Sayısı	Frekans (%)
---------------------------	-------------	-------------

Otizm	21	25,60
Yaygın Gelişimsel Bozukluk	8	9,75
Gelişimsel Gerilik	5	6,09
Kromozom Anomalisi	4	4,87
İşitme Yetersizliği	12	14,63
Dikkat Eksikliği	4	4,87
Epilepsi	4	4,87
Bilinmiyor	24	29,26
Toplam	82	100

Araştırmaya katılan ebeveynlerin, sosyal iletişim konusundaki görüşlerini ortaya çıkarmak için, Aile Destek Anketi içerisindeki sorular katılımcıların verdiği yanıtlar sonucunda gruplanarak karşılaştırılmıştır. Buna göre bu gruplandırma sırasıyla şöyle yapılmıştır:

- Ailelerin sosyal ve bireysel iletişim becerileri ile destek alma görüşleri
- Acil sosyal desteğe ihtiyacı olduğunda ve çevresinde yardımına somut olarak yetişecek birilerinin bulunması konusundaki görüş ve durumları
- Çocuğunun özellikleri ve ihtiyaçları açısından destek alabilme görüş ve durumları
- Ebeveynlerin kendi psiko-sosyal ihtiyaçlarına karşısında destek alabilme görüş ve durumları
- Ekonomik destek alabilme görüş ve durumları

A. Ailelerin sosyal ve bireysel iletişim becerileri ile destek alma görüşleri

1. *“Konuşmaya ihtiyacım olduğunda beni dinleyecek birileri var.”* önermesine 87 kişi her zaman, 74 kişi ise bazen cevabını verirken, hiçbir zaman seçeneğini hiçbir katılımcı seçmemiştir. Bu durumda katılımcıların %54’ü her zaman, %46’sı ise bazen yanıtını vermiştir.

Tablo 5: Konuşmaya ihtiyacım olduğunda beni dinleyecek birileri var

Yanıt	Kişi Sayısı	Frekans
Her zaman	87	%54
Bazen	74	%46
Hiçbir zaman	0	%0
	161	%100

2. *“Birlikte olduğumuzda gerçekten iyi hissettiğim birileri var”* önermesine 87 kişi her zaman, 73 kişi ise bazen cevabını verirken, hiçbir zaman seçeneğini 1 katılımcı seçmiştir. Bu durumda katılımcıların %54,65’i her zaman, %45,34’ü bazen, %0,01’i ise hiçbir zaman yanıtını vermiştir.

Tablo 6. Birlikte olduğumuzda gerçekten iyi hissettiğim birileri var

Yanıt	Kişi Sayısı	Frekans
Her zaman	87	%54
Bazen	73	%45,34
Hiçbir zaman	1	%0,66
	161	%100

3. “*Kişisel sıkıntılarım, üzüntülerim, beklentilerim, umutlarım sevinçlerim olduğunda konuşabileceğim birileri var*” önermesine 87 kişi her zaman, kişi 74 bazen yanıtını vermiştir. Bu durumda katılımcıların %54’ü her zaman, %45,96’sı bazen yanıtını seçmiştir.

Tablo 7. Kişisel sıkıntılarım, üzüntülerim, beklentilerim, umutlarım sevinçlerim olduğunda konuşabileceğim birileri var

Yanıt	Kişi Sayısı	Frekans
Her zaman	87	%54
Bazen	74	%45,96
Hiçbir zaman	0	%0
	161	%100

4. “*Yaşamımdaki kararlarımı paylaşabileceğim birileri var*” seçeneğine 83 kişi her zaman, kişi 78 kişi de bazen yanıtını vermiştir. Bu durumda katılımcıların %51,55’i her zaman, %48,44’ü bazen yanıtını seçmiştir.

Tablo 8. Yaşamımdaki kararlarımı paylaşabileceğim birileri var

Yanıt	Kişi Sayısı	Frekans
Her zaman	83	%51,55
Bazen	78	%48,44
Hiçbir zaman	0	%0
	161	%100

5. “*Sırlarımı hiç düşünmeden rahatlıkla açabileceğim birileri var*” seçeneğine 81 kişi her zaman, kişi 64 kişi bazen,16 kişi ise hiçbir zaman yanıtını vermiştir. Bu durumda katılımcıların %50,31’i her zaman, %39,75’i bazen ve %9,94’ü de hiçbir zaman yanıtını seçmiştir.

Tablo 9. Sırlarımı hiç düşünmeden rahatlıkla açabileceğim birileri var

Yanıt	Kişi Sayısı	Frekans
Her zaman	81	%50,31
Bazen	64	%39,75
Hiçbir zaman	16	%9,94
	161	%100

6. “*Beni gerçekten sevdiğini hissettiğim birileri var*” önermesine 89 kişi her zaman, 72 kişi ise bazen yanıtını vermiştir. Bu sonuç, katılımcıların %55,28’inin her zaman, %44,72’sinin ise bazen kendisini gerçekten sevdiğini hissettiği birilerinin olduğunu düşündüğünü ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 10. Beni gerçekten sevdiğini hissettiğim birileri var

Yanıt	Kişi Sayısı	Frekans
-------	-------------	---------

Her zaman	89	%55,28
Bazen	72	%44,72
Hiçbir zaman	0	%0
	161	%100

7. “Benim çocuğum gibi çocuğu olup görüşüp konuşabileceğim birileri var” önermesine 87 kişi her zaman, 73 kişi bazen ve 1 kişi de hiçbir zaman yanıtını vermiştir. Bu sonuç %54 her zaman, % 45,34 bazen ve %0,66 hiçbir zaman kendi çocuğu gibi özel eğitime muhtaç çocuğu bulunan başka ebeveynler ile iletişimini açığa çıkarmaktadır.

Tablo 11. Benim çocuğum gibi çocuğu olup, görüşüp konuşabileceğim birileri var

Yanıt	Kişi Sayısı	Frekans
Her zaman	87	%54
Bazen	73	%45,34
Hiçbir zaman	1	%0,66
	161	%100

8. “Kısa süreli de olsa sorumluluklarımı bırakabileceğim birileri var” önermesine 78 kişi (%48,44) her zaman, 80 kişi (49,69) bazen, 3 kişi (%1,87) ise hiçbir zaman yanıtını vermiştir.

Tablo 12. Kısa süreli de olsa sorumluluklarımı bırakabileceğim birileri var

Yanıt	Kişi Sayısı	Frekans
Her zaman	78	%54,05
Bazen	80	%49,69
Hiçbir zaman	3	%1,87
	161	%100

9. “Önemli bir karar vereceğimde bana tavsiye verecek birileri var” önermesine 87 kişi (%54,04) her zaman, 74 (%45,97) kişi ise bazen yanıtını vermiştir.

Tablo 13. Önemli bir karar vereceğimde, bana tavsiye verecek birileri var

Yanıt	Kişi Sayısı	Frekans
Her zaman	78	%54,04
Bazen	80	%45,96
Hiçbir zaman	0	%0
	161	%100

Yukarıdaki 9 önermede, özel eğitim gereksinimi olan bireylerin ebeveynlerinin, bireyler arası iletişim ve yardım alma konusunda desteğe ihtiyacı olan kişilerin genellikle bu hususlarda destek almaktan çekinmediklerini ve bu yardımlar konusunda çevrelerinde bu desteği kendilerine sağlayacak birilerinin bulunduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Aile üyeleri arasındaki iletişim ve aileler arasındaki etkileşim örüntülerini keşfetmek, aile içerisinde meydana gelen birtakım psikopatolojik yaşantı örüntülerinin anlaşılması, aile bireylerinin birbirleri ile ve çevreleriyle uyum ve etkileşim süreçlerini kavramak açısından önemlidir. Ailenin sahip olduğu sosyal ve iletişimsel yeterlilikler sayesinde, ailenin

fonksiyonel kaynaklarını harekete geçirmek konusunda, bu alanda yapılacak çalışmaların planlanması ve iletilmesi açısından önemlidir. Bu sayede, ailenin problem çözme yeteneğini geliştirmek belki de kolaylaşabilecektir. Ailenin sadece sorun odaklı destek almasına katkı terapi ve eğitimsel imkanlar ile nispeten azaltılabilir gibi görünmekle birlikte, önleyici etkisi daha yoğundur. Oysa sorunun çözülmesi ve çözümün kalıcılaştırılması için sosyal desteğin önemli olduğu günümüzde önem kazanmıştır (Sholevar&Schwoeri, 2003; Kuzgun, 1991). Yapılan çalışmalarda, terapi desteği sağlanan ailelerin desteklerinde psikoterapi desteği dahil grup çalışmaları ile yapıldığı takdirde olumlu sonuçlara imkân tanıyabilmektedir. Bu sayede, sosyal ve psikolojik anlamdaki katkıların talep edilmesi ve karşılanması konusunda ailelerin zaten kötü sayılmayacak bir durumda olduğunun görüldüğü bu çalışma ile de daha olumlu bir sürece taşınması mümkün olacaktır (Gladding, 2002). Özel eğitime muhtaç çocukları bulunan ailelerin çocuklarına yönelik yaklaşımlarını geliştirmek, sosyal destek ile daha mümkün bir hale gelecek hem ailelerin hem de çocukların korunması ve gelişimde önem arz etmektedir (IsmenGazioglu, 2009; Hoard, & Shepard, 2005). Bu 25 sebeple uluslararası pek çok program çocuk eğitimini güçlendirmede; aile katılımının önemini vurgulayarak ebeveyn-öğretmen işbirliğinin gerekliliğini ifade etmektedir. Bu gelişmeler, çocuğun gelişen sosyal çevresi ile birlikte eğitimin gerçekleştirilmesi bu konudaki araştırmacılar için olduğu kadar toplumun geleceği açısından da oldukça büyük önem taşımaktadır (Gürşimşek, 2002; McLoughlin ve Lewis, 1994; Sarı, 2003; Temel, Aksoy ve Kurtulmuş, 2010; Turcan, 2008).

B. Acil sosyal desteğe ihtiyacı olduğunda ve çevresinde yardımına somut olarak yetişecek birilerinin bulunması konusundaki görüşleri

1. “Güç durumda olduğumda yardımına koşacak birileri var” önermesine 88 kişi (%54,65) her zaman, 73 (%46,58) kişi ise bazen yanıtını vermiştir. Bu önerme, ebeveynlerin kendilerini zor durumdayken yalnız hissetmedikleri sonucunu çıkarabileceği düşünülmektedir.

Tablo 14. Güç durumda olduğumda yardımına koşacak birileri var

Yanıt	Kişi Sayısı	Frekans
Her zaman	88	%54,65
Bazen	73	%46,58
Hiçbir zaman	0	%0
	161	%100

2. “Çok üzgün olduğumda bana yardım edecek birileri var” önermesine 75 kişi (%46,58) her zaman, 76 (%47,27) kişi bazen, 10 kişi (%0,62) ise hiçbir zaman yanıtını vermiştir. Yukarıda her zaman destek almaya hazır olduğunu belirttiği düşünülen ebeveynlerin, çok üzgün olduklarında bazen yardım isteyebilecekleri, belki de kendilerini anlayabileceğini düşündükleri kişi sayısının daha az olabileceğini de düşündükleri bu soruya verilen yanıtlarla açığa çıkıyor olabilir.

Tablo 15. Çok üzgün olduğumda bana yardım edecek birileri var

Yanıt	Kişi Sayısı	Frekans
Her zaman	75	%46,58
Bazen	76	%47,20
Hiçbir zaman	10	%6,22
	161	%100

3. “Yardıma ihtiyacım olduğunda bana yardım edeceğine inandığım birileri var” önermesine, 87 (%54,37) kişi her zaman, 74 (%45,63) kişi ise bazen yanıtına vermiştir. Yukarıdaki iki soru değerlendirildiğinde, duygusal açıdan yardım almak yerine belki de daha fiziksel ya da maddi konularda destek almaya yönelik görüşlerinin daha çok olduğunu düşündürten sonuçların daha ileri değerlendirmeye gereklilik olduğu sonucu göz önünde bulundurulmalıdır.

Tablo 16. Yardıma ihtiyacım olduğumda bana yardım edeceğine inandığım birileri var

Yanıt	Kişi Sayısı	Frekans
Her zaman	87	%54,37
Bazen	73	%45,63
Hiçbir zaman	0	%0
	161	%100

4. “Kişisel sorunlarımı tartışıp tavsiye verecek birileri var” önermesine, 85 (%52,80) kişi her zaman, 56 (%34,79) kişi bazen ve 20 (%9,41) kişi de hiçbir zaman yanıtlarını vermiştir. Fiziksel ve maddi sorunların yanısıra duygusal ve manevi gereksinimlerinde danışmaktan çekindikleri veya anlaşılacaklarını düşünüyor olabilecekleri sonucunu ortaya çıkaran düşüncemizi destekleyen bir cevap olarak da değerlendirilebilecek bu sonuç yukarıdaki sonucuna yönelik öngörülerini destekliyor olabilir.

Tablo 17. Kişisel sorunlarımı tartışıp tavsiye verecek birileri var

Yanıt	Kişi Sayısı	Frekans
Her zaman	85	%52,80
Bazen	56	%34,79
Hiçbir zaman	20	%9,41
	161	%100

5. “Uzun ve yorucu bir günün sonunda bana kendimi iyi hissettirecek birileri var” önermesine 75 (%46,58) kişi her zaman, 80 (%49,69) kişi bazen ve 6 (%3,73) kişi de hiçbir zaman yanıtını vermiştir.

Tablo 18. Uzun ve yorucu bir günün ardından bana kendimi iyi hissettirecek birileri var

Yanıt	Kişi Sayısı	Frekans
Her zaman	75	%46,58
Bazen	80	%49,69
Hiçbir zaman	6	%03,73
	161	%100

6. “Yardıma ihtiyaç duyduğumda hiç düşünmeden, rahatlıkla bana yardım edeceğine inandığım birileri var” önermesine, 85 (%52,80) kişi her zaman, 75 (%46,60) kişi bazen ve 1(%0,6) kişi de hiçbir zaman yanıtını vermiştir.

Tablo 19. Yardıma ihtiyaç duyduğumda hiç düşünmeden, rahatlıkla bana yardım edeceğine inandığım birileri var

Yanıt	Kişi Sayısı	Frekans
Her zaman	85	%52,80
Bazen	75	%46,60
Hiçbir zaman	1	%0,60
	161	%100

7. “Acil bir işim çıktığında hiç düşünmeden yardımına başvuracağım birileri var” önermesine 81 (%50,31) kişi her zaman, 79 (%49,07) kişi bazen ve 1 (%0,62) kişi de hiçbir zaman şeklinde yanıt vermiştir.

Tablo 20. Acil işim çıktığında hiç düşünmeden yardımına başvuracağım birileri var

Yanıt	Kişi Sayısı	Frekans
Her zaman	81	%50,31
Bazen	79	%49,07
Hiçbir zaman	1	%0,62
	161	%100

Günümüzde, çalışma yaşamının güçleşmesi, yaşamın pahalılaşması ve giderek sosyal iletişimin sosyo-kültürel etkenlerin de tesiriyle zayıflıyor olması nedeniyle, kişiler arası iletişim bağları daha gevşeme göstermektedir. Her ne kadar, bu araştırmanın katılımcıları, maddi ve fiziksel destek istemek konusunda daha rahat hissediyorlarsa ve zorlanmıyor sonucuna yakın oldukları bilgisini paylaşıyorlarsada, öte yandan duygusal ihtiyaçlar hususunda doğrudan yardım talep etmenin daha zor hissedildiği görülebilmektedir (Erden G., 2002). Buna bağlı olarak toplumsal gereksinimler de aileler için çok daha fazla önem

arzetmeye başlamıştır (Soykan Ç., 2000). Aile bireylerinin çalışması, genellikle arzulanan ve çoğu zaman da zorunlu olunan bir durumdur. Öte yandan kentlileşen yaşamla birlikte, çocuklardan olduğu kadar, ailelerin de yaşama dair ve yaşamla mücadele etme konusunda performanslarının artması beklenmektedir (Ryan, A. M., Pintrich, P. R., 1997). Aile yapısındaki değişiklikler (Dürüst, 2017) ailelerde zaten sorunlara neden olan birçok etkene yol açarken, ailelerin sosyal destek alabilme konusundaki endişelerinin bulunup bulunmadığı hem ailelerin özel gereksinimli çocukları olması açısından hem de sosyal ve psikolojik güçlükleri açısından önem arz etmektedir. Ailelerin, gündelik hayatın güçlükleri ile başa çıkabilme konusunda, zorluklarla başa çıkmalarında yardımcı olacak etkenlere ihtiyaç duyulmaktadır. İş hayatı ile özel hayatın uyumlu bir şekilde devam edilmesine de katkısı olan sosyal desteğin önemi ortadadır (Özbay, Y. & ark. 2011). Araştırma ışığında, görülmektedir ki, ailelerin sosyal ve bireysel iletişim becerileri ile destek alma görüşlerine karşın, acil sosyal desteğe ihtiyacı olduğunda ve yardımına somut olarak yetiyecek birilerinin çevresinde bulunması konusundaki görüş ve durumları biraz daha düşük görülmektedir. Bu durumda iletişime ek olarak etkinlik ve fonksiyonel yardım alma konusunda desteklenmeye ihtiyacın daha fazla olduğu ortaya çıkmaktadır.

C. Özel gereksinimli çocuklarının ihtiyaçları için yardım/destek alma görüşleri

1. “Bana değer verdiğini hissettiğim birileri var” önermesine 88(%) kişi her zaman, 73(%) kişi ise bazen yanıtını vermiştir.

Tablo 21. Bana değer verdiğini hissettiğim birileri var

Yanıt	Kişi Sayısı	Frekans
Her zaman	88	%54,65
Bazen	73	%45,35
Hiçbir zaman	0	%0
	161	%100

2. “Çocuğumun bakımında bana yardımcı olacak birileri var” önermesine 83 (%51, 55) kişi her zaman, 75 (%46, 55) kişi bazen ve 3 (%1,9) kişi ise hiçbir zaman yanıtını vermiştir.

Tablo 22. Çocuğumun bakımında bana yardımcı olacak birileri var

Yanıt	Kişi Sayısı	Frekans
Her zaman	83	%51,55
Bazen	75	%46,55
Hiçbir zaman	3	%1,9
	161	%100

3. “Neyin nasıl yapılacağı konusunda bana yararlı tavsiyelerde bulunacak birileri var” önermesine 84 (%52, 24) kişi her zaman, 77 (%47, 76) kişi bazen yanıtını vermiştir.

Tablo 23. Neyin nasıl yapılacağı konusunda bana tavsiyelerde bulunacak birileri var

Yanıt	Kişi Sayısı	Frekans
Her zaman	84	%52,24
Bazen	77	%47,76
Hiçbir zaman	0	%0
	161	%100

4. “Duygusal olarak güçlü bir şekilde bağlantılı olduğum birileri var” önermesine 86 (%53,42) kişi her zaman, 75 (%46,58) kişi bazen yanıtını vermiştir.

Tablo 24. Acil işim çıktığında hiç düşünmeden yardımına başvuracağım birileri var

Yanıt	Kişi Sayısı	Frekans
Her zaman	86	%53,42
Bazen	75	%46,58
Hiçbir zaman	0	%0
	161	%100

Özel gereksinimli çocukları bulunan ebeveynlerin, doğrudan çocuklarının ve/veya ailelerin ihtiyaçları doğrultusunda desteğe ihtiyaç duyabilirler. Bu bedensel sağlık açısından önemli olduğu kadar ruhsal sağlık açısından da önemlidir. Nitekim bedensel ve ruhsal sağlığın bir arada desteklenebildiği bir ortamda, ailelerin daha düzenli yaşamsal kaynaklara sarılma becerisi gerçekleşebileceği gibi, çocuklarına da bu anlamdaki destekleri artabilecektir (Jones, M., Hearn, J., 2017). Bu farkındalık anlaşılacağı üzere ayrıca hem ebeveynlerin kendileri hem de çocukları için önemlidir. Ebeveynler ailelerini bedensel, ruhsal ve sosyal açıdan güçlü ve sağlıklı kılabilmek hem de sorunlarla nasıl baş edecekleri ve çeşitli anlamda hizmet sunucularına nasıl ulaşabilecekleriyle ilgili daha bilinçli olabileceklerdir. Bu anlamda, özel gereksinimli çocukları olan ailelerin nerdeyse her gün fikre ve bilgiye ihtiyaç duydukları bilinmektedir (Ülker-Erdem, A., Aydos, E.H. ve Çoban, A. 2017). Ayrıca araştırmalar göstermektedir ki, okuryazarlığı olmayan ve/veya eğitim düzeyi yetersiz olan yetişkinler birçok sağlık problemi yaşamakta, sağlıkla ilgili verilen bilgileri anlamakta zorluklar çekmekte ve sağlık hizmet sunucularından yararlanmada eğitim seviyesi iyi olanlara göre yetersiz kalmaktadırlar. Özellikle T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 2011 yılında hazırlanmış olduğu raporda, Türkiye Cumhuriyeti'nde Aile Eğitimleri konusundaki raporda eğitim ve destek alma konusundaki notları şöyledir:

“... yetersiz eğitimin daha büyük oranda söz konusu olduğu düşük gelirli ailelerin sağlık koruma, sağlıkla koşut davranış geliştirme ve tedavi konusunda şansları adeta kalmamaktadır. Sağlık okuryazarlığı sınıflarında katılımcıların okur-yazarlık ve dil yetenekleri de desteklenmektedir. Çünkü sağlık herkesin günlük hayatında bir şekilde ilgili olduğu bir konu olduğu için katılımcılar bu programa büyük ilgi

göstermektedirler. Bu yüksek ilgi, katılımcıların okuma, yazma, eleştirel düşünme ve konuşma yeteneklerini de artırmaktadır. Dolayısıyla yeni bilgiler öğrenme, sağlık profesyonelleriyle iletişim kurma, karar verme ve kendi bilgi ve deneyimlerini başka aileler, arkadaşlar ve çevresiyle paylaşma becerileri desteklenmiş olmaktadır. Ayrıca katılımcılar sağlık üzerine yeni şeyler öğrenirken aynı zamanda sağlıklı ilgili dili kullanma yetenekleri de gelişmektedir.”

Bu bölümde, katılımcıların verdikleri yanıtlar, iletişim becerileri ile destek alma konusundaki becerilerine göre nispeten daha düşük, ancak somut olarak fonksiyonel destek arayışlarından daha ileri bir düzeyde olduğu görülmektedir. Bu durum, ailelerin sorunlarını sözel olarak paylaşmayı, doğrudan ihtiyacına karşılık isteyeceklerinden daha cesaretli ve girişken olarak yapabildikleri gibi, söz konusu olan doğrudan çocuklarının ihtiyaçları olduğu takdirde daha az çekinerek veya doğrudan destek isteme konusunda daha girişken olabilmektedirler. Bu konu hem ailelerin hem de çocuklarının desteklenmesi açısından hayata geçirilebilecek çalışmalarda üzerinde durulabilecek bir ayrıntı olduğu görülmektedir.

D. Ebeveynlerin sadece kendi psiko-sosyal ihtiyaçlarına karşısında destek alabilme görüşleri

1. “Çocuğumun özellikleri hakkında bana tavsiyeler verecek birileri var” önermesine 87 (%54,37) kişi her zaman, 73 (%45,34) kişi bazen ve 1 (%0,29) kişi de hiçbir zaman yanıtını vermiştir.

Tablo 25. Çocuğumun özellikleri hakkında bana tavsiyeler verecek birileri var

Yanıt	Kişi Sayısı	Frekans
Her zaman	87	%54,37
Bazen	73	%45,34
Hiçbir zaman	1	%0,29
	161	%100

2. “Çocuğumun özellikleri hakkında bana tavsiyeler verecek birileri var” önermesine 85 (%52, 79) kişi her zaman, 74 (%45, 96) kişi bazen ve 2 (%1,25) kişi de hiçbir zaman yanıtını vermiştir.

Tablo 26. Çocuğumun özellikler hakkında bana tavsiyeler verecek birileri var

Yanıt	Kişi Sayısı	Frekans
Her zaman	85	%52,79
Bazen	74	%45,96
Hiçbir zaman	2	%1,25
	161	%100

3. “İhtiyacım olduğunda öğretmen, danışman, yönetici, danışman gibi bana yardımcı olacak birileri var” önermesine 87 (%54, 37) kişi her zaman, 73 (%45, 34) kişi bazen ve 1 (%0, 29) kişi de hiçbir zaman yanıtını vermiştir.

Tablo 27. İhtiyacım olduğunda, öğretmen, danışman gibi bana yardımcı olacak birileri var

Yanıt	Kişi Sayısı	Frekans
Her zaman	87	%54,37
Bazen	73	%45,34
Hiçbir zaman	1	%0,29
	161	%100

4. “Çocuğumun nasıl gelişip büyüyeceği hakkında bana bilgi veren birileri var” önermesine 85 (%52, 79) kişi her zaman, 76 (%47, 51) kişi bazen yanıtını vermiştir.

Tablo 28. Çocuğumun nasıl gelişip büyüyeceği hakkında bana bilgi veren birileri var

Yanıt	Kişi Sayısı	Frekans
Her zaman	85	%52,79
Bazen	76	%47,51
Hiçbir zaman	0	%0
	161	%100

5. Çocuğuma nasıl beceri öğreteceğimi bana öğreten birileri var sorusuna 87 (%54, 37) kişi her zaman, 73 (%45, 34) kişi bazen ve 1 (%0, 29) kişi de hiçbir zaman yanıtını vermiştir.

Tablo 29. Çocuğuma nasıl beceri öğreteceğimi bana öğreten birileri var

Yanıt	Kişi Sayısı	Frekans
Her zaman	87	%54,37
Bazen	73	%45,34
Hiçbir zaman	1	%0,29
	161	%100

6. “Çocuğumun yararlanacağı okul, merkez, klinik, spor salonu, iş okulu, yaz kampları kurslar gibi yerler var” önermesine 86 (%53, 42) kişi her zaman, 74 (%45,96) kişi bazen ve 1 (%0,62) kişi de hiçbir zaman yanıtını vermiştir.

Tablo 30. Çocuğumun yararlanacağı okul, merkez, klinik, spor salonu, iş okulu, yaz kampları gibi yerler var

Yanıt	Kişi Sayısı	Frekans
Her zaman	86	%53,42
Bazen	74	%45,96
Hiçbir zaman	1	%0,62
	161	%100

7. “Hoşlandığım şeyleri yapmak için kendime zaman ayırmamı sağlayan birileri var” önermesine 87 (%54,37) kişi her zaman, 71 (%44,10) kişi bazen ve 3 (%1,53) kişi de hiçbir zaman yanıtını vermiştir.

Tablo 31. Çocuğumun yararlanacağı okul, merkez, klinik, spor salonu, iş okulu, yaz kampları gibi yerler var

Yanıt	Kişi Sayısı	Frekans
Her zaman	87	%54,37
Bazen	71	%44,10
Hiçbir zaman	3	%1,53
	161	%100

8. Gece dışarı çıktığımda çocuğumu bırakabileceğim birileri var sorusuna 80 (%49,69) kişi her zaman, 77 (%47, 82) kişi bazen ve 4 (%2, 49) kişi de hiçbir zaman yanıtını vermiştir.

Tablo 32. Gece dışarı çıktığımda çocuğumu bırakabileceğim birileri var

Yanıt	Kişi Sayısı	Frekans
Her zaman	80	%49,69
Bazen	77	%47,82
Hiçbir zaman	4	%2,49
	161	%100

Ailelerin, özel gereksinimli çocuğa sahip olmaları, tercihleri değildir. Ayrıca özel gereksinim, herhangi bir yetersizlikten etkilenmişlik ya da engellilik durumu, bir ekonomik düzeye, etnik kökene, ırka, dile, dine, cinsiyete vb. farklılıklar ile özelliklere ilişkin bir durum değildir. Herkesin yaşantısında etkilenebileceği bir durumdur. Yalnız, belli bir ekonomik düzeyin altında olan bireyler ile belli bir entelektüel düzeyin altındaki bireylerde bununla baş edebilmek daha zor olabilmektedir. Ayrıca baş edilmesi gereken ayrıntıların fazlalığından dolayıdır ki, gereksinim duyulan hizmetler çok uzun süre hatta yaşam boyu devam eden sürekli ihtiyaçları içermektedir (Daşbaşı, S. 2013). Bu nedenle, ebeveynlerin özel eğitim gereksinimi olan çocuklarının ihtiyaçlarının yanında, kendi gereksinimlerine de önem vermeleri, ihtiyaç duydukları zaman bunu talep edebilmeleri hem sosyal hem de psikolojik açıdan desteklenmeleri önemlidir. Kimi zaman eşinden, kimi zaman diğer aile bireylerinden ve sosyal çevresinden ya da bazı profesyonellerden bu yardımı talep edebilmeleri, yardıma ulaşabilmeleri önemlidir. Bu durum, ebeveynler ve aile açısından da çocuk açısından da sağlıklı ve olumlu tesirlere sahip olunmasına katkı sağlamaktadır. Alanyazın taramasında dikkat çeken vaka paylaşımlarında, çocuğunun bakım sürecinde yalnız kaldığını hisseden annelerin, bu durumdan etkilenecek yoğun psikolojik sorunlar yaşamalarına sebep olduğu görülmektedir (Daşbaşı S. 2013). Özellikle annelerin ve babaların, eşten destek alamamasının psikolojik desteği zorunlu kıldığı çeşitli kaynaklarda

görülen ortak bir durumdur. Psikolojik/Psikiyatrik sorunlar yaşayan bazı araştırma katılımcıları gerek psikiyatri kliniklerinden gerekse özel eğitim merkezlerinde görevli psikologlardan destek aldıkları görülmektedir. Destek alabilen veya profesyonel uzman destekleri sonrasında “Ben beceremem. Yapamam.” diyen annelerin, destek sürecinin sonunda “Beceriririm. Yaparım.” diyebildikleri görülmektedir (Solomon, M. & ark. 2001).

Özel gereksinimli çocuklara sahip ailelerin ihtiyaç duydukları psikososyal destek için yeterince talepkâr olmamaları, ebeveynler ve aile için bir tehdit olabilmekte, bu durum sadece ebeveynleri değil, aile bireylerini de etkileyebilmektedir. Bunun olumsuz tesirlerine maruz kalınmaması için bu konuda gerekli bilinçlendirme ve cesaretlendirmenin yapılması gerekmektedir. Yapılan tüm çalışmalar bu desteğe ulaşabilmekte olan ebeveynlerin kendilerinin de ailelerinin de çocuklarının da süreçle başedebilme becerilerinin daha gelişmiş olduğunu göstermektedir (Boyer, P. A. 1986).

E. Ekonomik destek alabilme/talep edebilmegörüşleri

1. “Parasal açıdan sıkıntıda olduğumda bana yardımcı olacak birileri var” önermesine, her zaman diyen 87 (%54,37) kişi, bazen yanıtını veren 73(%45,34) kişi ve hiçbir zaman diyen 1 (%0,29) kişi bulunmaktadır.

Tablo 33. Parasal açıdan sıkıntıda olduğumda bana yardımcı olacak birileri var

Yanıt	Kişi Sayısı	Frekans
Her zaman	87	%54,37
Bazen	73	%45,34
Hiçbir zaman	1	%0,29
	161	%100

2. “Çok ihtiyacım olduğunda çocuğumun ihtiyacı için borç alacağım birileri var” önermesine her zaman diyen 80 (%49,69) kişi, bazen yanıtını veren 77(%47,82) kişi ve hiçbir zaman diyen 4 (%2,49) kişi bulunmaktadır.

Tablo 34. Çok ihtiyacım olduğunda çocuğumun ihtiyacı için borç alacağım birileri

var

Yanıt	Kişi Sayısı	Frekans
Her zaman	80	%49,69
Bazen	77	%47,82
Hiçbir zaman	4	%2,49
	161	%100

Özel gereksinimli çocukları bulunan ebeveynlerin ekonomik destek alma konusunda girişken oldukları anlaşılmaktadır. İhtiyaç duyması halinde, ekonomik katkı istemesi veya

borç para almak konusunda etraflarında insanların ihtiyaçlarını dile getirmeyi bildikleri ve bunu yapmaktan çekinmedikleri anlaşılmaktadır (Yelken, R. 1999).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ebeveynlerin yaşam boyu öğrenme ve desteklenmeye ihtiyaçları olduğu düşünülmelidir. Yaşam boyu desteklenme ve öğrenme dünyanın da ilgi gösterdiği oldukça geniş kapsamlı bir eğitim yaklaşımıdır. Eğitim bilimleri açısından 1970’li yıllardan itibaren literatürde daha sık rastlanır bir kavrama dönüştüğü dikkat çekmektedir. Üstelik hem formal hem de informal eğitim açısından değerlendirilerek psiko-sosyal açıdan da fayda sağlayabileceği düşünülmektedir. Bu sayede hem devletin sosyolojik kurumlara erişmesi hem de onların dönüşümünde çeşitli ihtiyaçlar açısından müdahale kapasitesini artırması mümkün olabilir. Konumuz açısından bakıldığında, özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin, her açıdan beklentileri, ihtiyaçları ve çabalarını artırmaya gereksinim duydukları açıktır. Bu sayede daha etkin ve daha umutlu bir şekilde hareketlenmeleri çocukları açısından da kendileri açısından da etkinleştirilebilecektir (Dehmel, 2006).

Sonuçlar:

1. Kıbrıs’ın kuzeyinde özel eğitime gereksinim duyan çocukların aileleri hem kendileri hem de çocukları için sosyal destek alabiliyor.
2. Kıbrıs’ın kuzeyinde özel eğitime gereksinim duyan çocukların ailelerinin çevrelerinde ihtiyaçlarını konuşabilecekleri ve tavsiyeler alabileceklerini düşündükleri başka kimseler olduğu görülmektedir. Yalnız bu kişilerin profesyoneller ve uzmanlar değil, daha çok aile çevresindeki akraba, eş ve dostlarından sağladıkları görülmektedir.
3. Bu araştırmanın konusu olan ebeveynlerin profesyonel ve uzman desteğine formal anlamda ihtiyaç duydukları görülmektedir.
4. Duygusal anlamdaki beklenti ve ihtiyaçlarını karşılamak için yakın çevreden günlük yaşamı kolaylaştırabilecek yardımı almakta, ruhsal rahatlama sağlayacak destek konusunda ise yetersizlik yaşayabilmektedirler.
5. Kendilerini değerli hissettirecek birilerinin olduğunu düşünüyorlar. Sosyal iletişim becerileri bulunan ailelerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.
6. Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ebeveynler, bilgi alışverişi yapabilecekleri bir çevreye sahiptirler.

7. Ebeveynlerin çocuklarının eğitim aldıkları ortamlardan, kendilerine bilimsel ve uygulama desteği sağlanan alanlarda dayanışma halinde katılmaları olması doğaldır. Bu çalışma, ülkede özel eğitime gereksinim duyan çocuk sayısının tam olarak bilinmemesinden dolayı ve bu araştırmanın kurumlardan hali hazırda destek almakta olan bireyler arasında yapılmış olduğundan, bazı sonuçların yanıltıcı olabileceği de düşünülebilir.

8. Çocuklarının ihtiyaçları, bu ihtiyaçların karşılanabileceği merkez ve ortamlarda aktif hizmet alabilecekleri hazır bir ortam bulunduğunu düşünüyor olmaları nedeniyle, çalışmaların ilk önce buralardan başlayarak toplum geneline yaygınlaştırılması, bu anlamda sağlanacak sosyal devlet katkılarını daha hızlı ve etkin bir şekilde sunmaya imkân sağlayabileceğini düşündürtebilir.

9. Sevgi yoksunluğu algılarının bulunmadığı görülmektedir. Sevgiye dayalı ilişkilerinin varlığı destek almaya açık ve güven ortamının kolaylıkla oluşmasına imkân sağlayabilecektir.

10. Güç durumda olduklarında ya da yardıma ihtiyaçları olduğunda yardım alabildiklerini, ancak bu yardımı çok üzgün durumda olduklarında bu kadar net ve tümüyle alamayabileceklerini sonucuna ulaştıran bulgular, kişilerin duygusal beklentilerini karşılamakta daha güç durumda hissettiklerini ortaya koymaktadır. Ayrıca kişisel olmayan tavsiyeler almak yönündeki tatmin düzeyleri ile kişisel tavsiyeye ihtiyaçları olduğunda nispeten daha eksik çıkan sonuçlar bu sonucu destekler niteliktedir.

11. Ekonomik olarak da destek alabileceklerini, borçlanabileceklerini ifade eden ebeveynlerin varlığı, bu anlamda ilk iş olarak devletin sağlayacağı katkıların devletin bireysel ve aile bazındaki ihtiyaçlar açısından acil bir güçlüğün altına itmeyeceğini göstermektedir. Bu da özel gereksinimli bireylerin ihtiyaçlarına yönelik hizmetlerin daha yaygın bir şekilde geliştirilerek ilerletilmesinin ebeveynlere ve ailelere olumlu yansıma olasılığının yüksek olduğunu akla getirmektedir. (Araştırma ışığında, görülmektedir ki, ailelerin sosyal ve bireysel iletişim becerileri ile destek alma görüşlerine karşın, acil sosyal desteğe ihtiyacı olduğunda ve yardımına somut olarak yetişecek birilerinin çevresinde bulunması konusundaki görüş ve durumları biraz daha düşük görülmektedir. Bu durumda iletişime ek olarak etkinlik ve fonksiyonel yardım alma konusunda desteklenmeye ihtiyacın daha fazla olduğu ortaya çıkmaktadır.)

Öneriler

1. Özel gereksinimli çocukları bulunan ebeveynlerin sayısının ve nüfusa oranının ivedi olarak belirlenmesi ihtiyaçtır.
2. Sayı ve nüfusa oranın belirlenmesi sayesinde, verilecek hizmetlerin coğrafyaya nasıl yaygınlaştırılacağı saptanabileceği düşünülmektedir.
3. En çok nereden ve nasıl bu ihtiyaçlarını giderebildikleri belirlenerek, bu anlamda hizmet sunmakla yükümlü devlet kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütleri ve buna katkı sağlamak isteyenlerin buralardan başlayarak desteği sağlaması etkili olacaktır. Bu sayede, daha fazla sayıda özel gereksinimli birey ile onların ailelerine ulaşılması mümkün olacaktır. Sorunların ortaya çıkarılarak çözüm yollarının belirlenmesi ve sorunların azaltılması ya da sona erdirilmesi için daha etkili ve hızlı bir yöntem için bu kaçınılmazdır.
4. Kıbrıs'ın kuzeyinde özel eğitime gereksinim duyan çocukların aileleri sosyal destek ihtiyaçları olduğu zamanları kestirebilen ve bunu istemek için harekete geçebiliyorlar. Bu nedenle onların harekete geçebilme ve bunu isteyebilmeleri bu konuda onlara ulaştırılabilecek destek ve ilgi için, ihtiyaçlarını dinleme ve çözüme ulaştırabilmek için yeterli imkanlara ulaşmaya hazır oldukları kabul edilebilir. O nedenle bunun güçlü bir yan olarak tespit edilerek, gerçekleştirilebilecek çalışmalarda bunun güçlü bir yan olarak açığa çıkarılabilecek adımlar atılması mümkün olabilir.
5. Sosyal iletişim kurma becerisine sahip ailelerin çoğunlukta olması nedeniyle, onların bu güçlü yönleri aracılığı ile aynı anda birden fazla ortamda ve birden fazla aileye ulaşabilecek şekilde çalışmalar başlatılabileceği gibi, çalışmaların daha hızlı ilerleyebileceği ortamın da uygun olabileceği dikkat çekmektedir. Bu sayede, sorunların giderilmesinde, doğru politikalar ve doğru planlamalar ile hızlı yol katedebilecek planlamalar yapılması uygun olacaktır.
6. Ailelerin teorik ve/veya uygulama anlamında ihtiyaçları olan katkılara ulaşma konusundaki beceri ve isteklilikleri, çıkan sonuçlardan da anlaşılabilceği gibi mümkündür. Bu nedenle, ailelere yönelik gerçekleştirilebilecek bu türden katkılar, kendi aralarındaki yardım ağını da geliştirebileceği gibi, kendilerini yalnız hissetmemelerine katkı sağlarken, çocukların da doğrudan ve dolaylı olarak bundan faydalanmalarına yardımcı olacaktır.

Kaynakça

- Akkök, F., P. Aşkar, P & Karancı, A. N. (1992). *Özürlü bir çocuğa sahip anne babalardaki stresin yordanması*, (s.s. 8-12). Özel Eğitim Dergisi, Ankara: Sayı: 2, Numara: 2.
- Akkök, F. (1997). *Farklı özelliği olan çocuk anne babalarının yaşadıkları*. A. N. Karancı (Ed.). Farklılıkla yaşamak: Aile ve toplumun farklı gereksinimleri olan bireylerle birlikteliği (9-23). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Akkök, F. (2005). *Farklı özelliğe sahip çocuk aileleri ve ailelerle yapılan çalışmalar*. Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş, 2. Baskı, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Ataman, A. (2005). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim*. Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş, İkinci baskı, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Çiçek, K. (2007). *Ben bir anneyim*. İstanbul: Gülyurdu Yayınları.
- Daşbaş, S. (2013). *Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde ailelere yönelik sosyal hizmet uygulaması: bir değerlendirme araştırması*. Toplum ve Sosyal Hizmet, Cilt 24, Sayı 1.
- DPÖ (2015). *Hanehalkı işgücü anketi sonuçları*. KKTC.
- Dunst, C. J., & Trivette, C. M. (1986). *Mediating influences of social support: personal, family, and child outcomes*. (403-417). American Journal of Mental Deficiency, 90 (4).
- Dürüst, Ç. (2017). Bilişsel çelişki kuramına göre boşanmış bireylerin değerlendirilmesi. *Turkish International Journal of Special Education and Guidance & Conselling*. Vol. 6 No.2.
- Dürüst Ç., Çebi, B. (2017). *Kıbrıs'ın kuzeyinde özel gereksinimli bireylerin gereksinimleri*. 3. Kıbrıs Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi Bildirisi.

Erden, G. (2002). *Ölüm sürecinde olan çocuk: ölümü kabul ve tedavi*. Kriz Dergisi. Ocak 2002

Gülerce, A. (2007). *Dönüşümsel aile modeli ve Türkiye’de ailelerin psikolojik örüntüleri*, İkinci baskı, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Güngör, A. (1999). *Anne-baba çocuk iletişimi*. Gazi Üniversitesi Anaokulu/Anasınıfı Öğretmen El Kitabı Rehber Kitaplar Dizisi, İstanbul: Ya-Pa yayınları.

Hastings R.& Brown, T. (2002). Behavior Problems of Children With Autism, Parental Self-Efficacy, and Mental Health, *American journal of mental retardation: AJMR 107(3):222-32*.

Hintermair, M. (2006). Parental resources, parental stress, and socioemotional development of deaf and hard of hearing children. *The Journal of Deaf Studies and Deaf Education, Volume 11, Issue 4.(493–513)*. 1 October 2006.

Jackson, C. W. Turnbull, A. (2004). Impact of deafness on early family life: A review of the literature. *TECSE 24:1*.

Jones, M. & Hearn, J. (2017). Fiziksel bereler, duygusal yara izleri ve aşk ısırlıkları; kadınların erkek şiddeti deneyimleri, masculinities. *A Journal of Identity and Culture, Hanken, Företagsledning och organisation, Helsing fors*, ISSN: 2148-3841

Kaner, S.; Bayraklı, H.; Güzeller, C. (2011). Anne-babaların yılmazlık algılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi.12 (2) 63-78*.

Kasapoğlu, M. A. (1990). *Birey – aile – toplum”, 1. aile şurası bildirileri*. Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Kazak, A. E., & Marvin, R. S. (1984). Differences, difficulties and adaptation: Stress and social networks in families with handicapped child. *Family Relations. 33 (67-77)*.

KKTC’de sivil nüfus yaklaşık 300 bin. (t.y.) Erişim adresi:

<http://www.havadiskibris.com/kktcde-sivil-nufus-yaklasik-300-bin>

Kuloğlu-Aksaz, N., Fırat, A. (1992). Ergenlik çağındaki özürlü bireylere menstruasyon döneminde gerekli olan temizlik alışkanlıklarının kazandırılması. *Özel Eğitim Dergisi*. (37- 41).

Kucuker H. (2006). Occupational fatalities among coal mine workers in Zonguldak, Turkey, 1994–2003, *Occupational Medicine*, Volume 56, Issue 2, 1 March 2006, Pages 144–146.

Longo, C. D. & Bond, L. (1984). Handicapped Children And Their Families. *Family Relations* Volume 64 (4). (274-277). December 1985.

Kaner, S. (2003). Aile destek ölçeği: Faktör yapısı geçerlik güvenirlik çalışmaları. *Ankara Üni. Eğitim Fakültesi. Özel Eğitim Dergisi* 4 (1). 57-72.

Naidoo, K. & Fiedeldey, H. (1984). *SA Sofianos and R. Lipperheide*, Nucl. Phys. A 419, 13.

Özgüven, İ. E. (1999). *Çağdaş eğitimde rehberlik ve psikolojik danışma*. Ankara: PDREM Yayınları.

Özsoy, Y., Özyürek, M., Eripek, S. (1998). *Özel eğitime muhtaç çocuklar*. Özel Eğitime Giriş. Ankara: Karatepe Yayınları.

Patricia A. B. (1986) The role of the family therapist in supportive services to families with handicapped children. *Clinical Social Work Journal* September 1986, Volume 14, Issue 3.(250–261).

Pearce, J. (1996). *Çocuklarda büyüme ve gelişme*. (Çev. Ayşegül Yeşildağlar), (1996). Ankara: Doruk Yayıncılık.

- Pipp-Siegel, S., Seder, A. & Yoshinaga-Itano, C. (2002). Predictors of parental stress in mothers of young children with hearing loss. *J Deaf Stud Deaf Educ.* 2002 Winter; 7 (1): 1-17.
- Ryan, A. M., Pintrich, P. R. (1997). "Should I ask for help?" the role of motivation and attitudes in adolescent' helpseeking in math class. *Journal of Educational Psychology.* 2, 329-341.
- Özbay, Y., Terzi, Ş., Erkan, S. & Cihangir-Çankaya, Z. (2011). Üniversite öğrencilerinin profesyonel yardım arama tutumları, cinsiyet rolleri ve kendini saklama düzeyleri. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, Cilt:1, Sayı:4.
- Sandalcı F. (2002). Özürlü çocuğu olan aileler ve sosyal hizmet mesleği. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi* 2 (1): 1-8.
- Sarason, I. G., Levine, H. M., Basham, R. B., & Sarason, B. R. (1983). Assessing social support the social support questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44 (1), 127-139.
- Sivrikaya, T. & Tekinarslan, Ç. E. (2013). Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerde stres, sosyal destek ve aile yükü. *Özel Eğitim Dergisi; Ankara Vol. 14(2)*. 17-31.
- Solomon, M., Pistrang, N. & Barker, C. (2001). The benefits of mutual support groups for parents of children with disabilities. *American Journal of Community Psychology*, 29 (1), 113-120.
- Woodward, C. A., Santa-Barbara, J., Levin, S., ve Epstein, N. B. (1978). The role of goal attainment scaling in evaluating family therapy outcome. *American Journal of Orthopsychiatri*, 48 (3), 464-476.
- Soykan, Ç. (2000). *Krize müdahale ilkeleri çerçevesinde yas ve yasa müdahale*. Ecitydoc.com. Erişim tarihi: 23/9/2018., <http://docplayer.biz.tr/332250-Krize-mudahale-ilkeleri-ercevesinde-yas-ve-yasa-mudahale.html>

Sayıl, I., Berksun, O., Palabıyıkoglu, R ve ark. *Kriz ve krize müdahale*, Ankara, Damla Matbaacılık Reklamcılık ve Yayıncılık Ltd. Ş. s. 123-134.

Şen, F. M. (1991). *İşitme engelli kardeşi olan çocukların psikolojik durumlarının değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tamer, M. (2010). *Zihinsel engelli çocuk annelerinde stres yönetimi eğitiminin etkileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 2011 yılında hazırlamış olduğu rapor.

Uğuz, Ş & ark (2004). *Zihinsel ve/veya bedensel engelli çocukların annelerinin anksiyete, depresyon ve stres düzeylerinin belirlenmesi*. Klinik Psikiyatri 2004;7. 42-47

Ülker-Erdem, A., Aydos, E. H. ve Çoban, A. (2017). Resimli çocuk kitaplarında yer alan olumsuz duygular ve karakterlerin kullandığı baş etme stratejileri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 17 (2), 914-931.

Walsh, S. (2006) *Investigating classroom discourse*, London: Routledge.

Yörükoğlu, A. (1998). *Çocuk ruh sağlığı* (22. Baskı). İstanbul: Özgür Yayınları.

Yelken, R. (1999), *Cemaatin dönüşümü. geç modern dönemde cemaat sosyolojisi*, Ank: Vadi Yayınları